

ВІД ПСИХОПАТОЛОГІЧНОГО ДО МІСТИЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В. ВИННИЧЕНКА „ЗАПОВІТ БАТЬКІВ”, „РІВНОВАГА”, „ЧЕСНІСТЬ З СОБОЮ”)

У статті зроблено спробу на матеріалі романів В. Винниченка „Заповіт батьків”, „Рівновага”, „Чесність з собою” проаналізувати роль інстинкту Еросу й Танатосу у формуванні поведінкової моделі персонажів. Йшлося про характеристику психічних, у тому числі психопатологічних, навіть містичних її передумов, підґрунтям виникнення яких стала неможливість приборкати сексуальний потяг, відтак незадоволення, що обернулося відчуттям неповноцінності, „провини” перед Богом, ірраціональністю. Досліджені неадекватні емоційні реакції, раціонально не пояснювані психічні стани („вата”, „сизі сні”, „темна муть”), нав’язливі думки, комплекси (наприклад, манакальні, мазохістичні).

Ключові слова: Винниченко, інстинкт, невроз, поведінкова модель, психопатологія, ірраціональне.

Алёна Дубровская

Суицидальное поведение: от психопатологического к мистическому (на материале романов В. Винниченко „Завет отцов”, „Равновесие”, „Чесность с собой”)

В статье предпринята попытка на материале романов В. Винниченко „Завет отцов”, „Равновесие”, „Чесность с собой” проанализировать роль инстинктов Эроса и Танатоса в формировании модели поведения персонажей. Охарактеризованы психические, психопатологические, вплоть до мистических ее предпосылки, причиной появления которых стало сексуальное влечение, обернувшееся чувством неполноценности, „вины” перед Богом, иррациональностью поведения. Исследованы неадекватные эмоциональные реакции, рационально необъяснимые психические состояния („вата”, „сизые сны”, „темная муть”), навязчивые мысли, комплексы (например, манакальные, мазохистические).

Ключевые слова: Винниченко, инстинкт, невроз, модель поведения, психопатология, иррациональное.

0000000000000000

Suicide behavior: from psychopathological to mystical (on a material of novels V. Vinnichenko „Zapovit batkiv”, „Rivnovaga”, „Chesnist s soboyu”)

In article attempt on a material of novels of V. Vinnichenko „Zapovit batkiv”, „Rivnovaga”, „Chesnist s soboyu” to analyze a role of constructive and destructive instincts in formation of model of behavior of characters, includes suicide. Are characterized mental, psychopathological, down to its mystical preconditions which reason of occurrence became the sexual inclination, turned back by feeling of inferiority, „fault” before the God, irrationality of behavior. Inadequate emotional reactions, rationally inexplicable mental conditions („cotton wool”, „grey dreams”, „dark dregs”), notions of compulsion, complexes (for example, manic, masochism) are investigated.

Keywords: Vinnichenko, an instinct, a neurosis, model of behavior, psychopathology, irrational.

Сферою вияву ірраціонального у романістиці В. Винниченка дослідники називають насамперед підсвідоме, біологічні закони, мотив бажання (переважно статевого), інстинкти (лібідо та мортидо), розглядаючи ці елементи як лейтмотиви ранньої романістики (другий період творчості) митця [8, с. 62 ; 19, с. 92]. Відповідно, пріоритетною проблематикою визначається сексуальна, еротична, гендерна [14, с. 94 ; 13, с. 53 ; 5, с. 186 ; 10]; психоаналітичний, екзистенційний та суперраціональний типи дискурсу [5, с. 181]. На думку І. Кошової, письменник один із перших в українській літературі показав „внутрішню колізію у душі людини, удар суспільних моральних норм, самозаборон і могутньої сили лібідо, яка породжує стан безумства, поєднує людину зі світом тварин” [10].

Сам В. Винниченко у щоденнику неодноразово варіює таку думку: „І знову не там, не там шукаю сатисфакції, атараксії, а в поверховому, суєтному. Ще не поборено в мені особисту амбіцію, зовнішню пиху, діє сором, може пекти й гнітити, ще для мене величезне значення має „а що подумают і скажут”. І забуваю „чесність з собою”. І щоб „не подумали й не сказали”, поведжусь нечесно з собою, перед собою грішу і... розплачуюсь соромом в собі за себе, розплачуюсь тим, що маю страхи, тривоги, неприємності, в той час, коли чесність з собою дає тільки твердість і вищий непохитний, мудрий спокій серед усяких тягот, тривог і бур” [4, с. 458]. І так само, як і його персонажі, письменник не може побороти усевладного інстинкту життя (сексуального потягу), хоч як не намагається: „Боротьба мого духу з тілом не кінчається перемогою першого. І це сумно, соромно, гнітюче” [4, с. 429].

Відтак предметом пропонованої статті є психоаналітичний та психопатологічний дискурс як прояв психічного ірраціонального, що найповніше втілений у романах В. Винниченка доеміграційного періоду. Залучивши також щоденники й епістолярій митця, ми намагатимемося структурувати прояви психологічного ірраціонального, спираючись на тезу З. Фрейда про найголовніші

інстинкти – Еросу (інстинкту життя) й Танатосу (інстинкту смерті), які зумовлюють поведінку людини. Однак через обмежений обсяг статті виокремимо тільки один аспект – сексопатологічний, дослідження причин виникнення якого і становитиме мету студії.

Найважливішими проявами інстинкту життя, за романами й щоденником митця, є інстинкт продовження роду (батьківство, материнство), сексуальний потяг, інстинкт самозбереження (інстинкт „Я”) чи своєрідний інстинкт людського егоїзму, який породжує так звану „нову мораль” – теорію „чесності з собою”, інстинкт панування чи влади. Щоденник В. Винниченка переконує, якої ваги набували для нього проблеми кохання, любові, вільного шлюбу: „Єдина ціль, зміст і рація існування всього суцього, а найпаче живого, – це почування повноти і гармонії всіх сил, прагнення жити і в самому процесі життя мати найвищу, вичерпуючу сатисфакцію. Цю формулу можна позначити одним поняттям – щастя. Способами досягнення цієї мети у різних індивідуумів, різних груп, клас, народів і в різні епохи служать різні засоби: релігія, влада, багатство, наука, кохання, любов, мистецтво” [4, с. 228]. На його думку, „єдиний сенс, єдиний інтерес у житті – любов. Любов є зв'язок із світом; вона поєднує з предметами, явищами і людьми” [4, с. 282], а якщо такого почуття немає, якщо є сумнів, то треба кидати усе, бо, за теорією „чесності з собою”, „або все або нічого” [4, с. 104]. Вагомим для митця був інстинкт батьківства, який у житті так і не реалізувався, оскільки дружина Роза не могла мати дітей, а син від некоханої жінки Люсі Гольдмерштейн, „Володік”, помер немовлям. Через це письменник ладен був кинути дружину й піти до тієї жінки, яка йому народить дитину: „Колись Калерія пропонувала мені родити з нею дитину... Може, це прийняти мені? Жони я не матиму вже, це напевно. Але дитину можу...” [4, с. 104]. Однак залишився з Розалією Лівшиць, бо „кохати можна одночасно двох, трьох, п'ятьох, стільки, скільки вистачить сили тіла і вогню. Любити одночасно можна тільки одного. Врости можна тільки в одну душу, і одна душа тільки може пройняти всю істоту до кінця” [4, с. 334]. Саме тому теорія „чесності з собою”, яку намагався сповідувати письменник у житті („Будь чесним з собою, себто виводь на поверхню свідомості кожен підсвідому думку твою, кожне приховане почуття, не старайся з легкодухості, чи з надмірного егоїзму, чи з страху загубити свої звички та втіхи лукавити з собою, не бійся бути правдивим і сміливим перед самим собою” [9, с. 128]), зазнала краху через неможливість збудувати сім'ю за схемою й мати дітей лише від коханої жінки (у В. Винниченка „Кохайся, з ким любо кохатися, але родину твори тільки з тією людиною, яку ти всією душею і всім тілом твоїм хотів би (хотіла б) мати за матір (чи батька) дітей твоїх” [9, с. 129-130]). У кожному з аналізованих нами романів представлена певна грань цих розмірковувань – експеримент із мораллю, фінали якого подібні: віталістична концепція „чесності з собою” спровокувала дисгармонію, невротичний страх, фрустрацію.

Відтак у романістиці В. Винниченка важливе смислове навантаження має саме інстинкт смерті (Танатос), найяскравішими проявами якого є, на нашу думку, психопатології (невроз нав'язливих станів, істерія, неврастенія, манії, фобії, різні перверзії (садизм, мазохізм, патологічна мастурбація), помста, божевілля як духовна смерть особистості, убивство, суїцид (справжній та удаваний) як прояв аутоагресії часто саме на фоні незадоволення лібідо, про що зазначали і науковці (А. Маслоу, Є. Ільїн, Н. Ліфарєва, В. Шадриков та ін.).

Отже, саме тезу про „задоволення – незадоволення” сексуального потягу як основного рушійного фактора у формуванні поведінкової моделі персонажів ми кладемо в основу нашого аналізу, спираючись на теорію потягів З. Фрейда, який уважав, що „духовним життям людини керують три полярності, протилежності: суб'єкт (Я) – об'єкт (зовнішній світ), задоволення, насолода (Lust) – невдоволення (Unlust), активний – пасивний” [16, с. 142]. Остання дуалістична пара пізніше почала означати „чоловіче – жіноче” [16, с. 143].

У романах „Заповіт батьків”, „Рівновага”, „Чесність з собою” охарактеризуємо хворобливу свідомість Данька, Тараса й Шурки, які не можуть ні задовольнити свій сексуальний потяг, ні його приборкати (витіснити), тому почувають себе винними перед суспільством і Богом. Відчуття провини проковує суїцид. В останньому персонажі вбачають рятунок від нестерпного психічного болю, депресії. Така тенденція в поведінці персонажів пов'язана з тим, що „задоволення потреби звільняє організм від гніту потреб фізіологічного рівня й відкриває дорогу потребам соціального рівня. Задоволена пристрасть перестає бути пристрастю...” [11]. В. Винниченко скрупульозно вибудовує причинно-наслідковий ланцюг зв'язку патологічного незадоволення собою через незадоволення сексуального потягу й, парадокс, страху сексуальних зносин з неавтономними жінками. Можемо говорити про біологічний страх, який виникає, за А. Кемпінські, через загрозу двом основним біологічним законам: збереження власного життя та збереження роду, суспільний

страх чи інстинкт оцінки (боязнь суспільного осуду), моральний страх (боязнь перед власною совістю), дезінтеграційний страх (боязнь довкілля через дисгармонію із ним) [7, с. 13].

У щоденнику В. Винниченко зазначив, що „внутрішнє психічне існування людини є ... неусталим процесом приведення себе до задоволення собою... Без цього треба вбити себе ... Багато мізерних, шкідливих, злих і злочинних людей... примирили в собі невдоволення, знайшли собі виправдання й перед собою почувають себе правими. Ті ж, які цього не в силі зробити, загибають, бо найзгубніша ворожнеча з самим собою” [4, с. 393]. Так, Шурка звинувачує себе у слабкодушості й почувається винним перед нареченою Танею через неможливість відміни візитів до Аннет („Шурка ходив прибитий, принижений, стежив за нею (Танею. – А. Д.) жалібними, благаючими очима і всміхався так, що серце переверталось...” [2, с. 98]); Данько звинувачує себе у тому, що занаставив Тоню та ходив до проститутток, щоб заглушити гріх „рукоблудія” („Мерзотник, падлюка. Падло, яке треба... облили карболкою й викинути в клозет. От що я” [1, с. 48]); Тарас уважає себе нікому непотрібним через неврастенічну вдачу, слабкодушість й неможливість урятувати сестру Ольгу від долі проститутки, бо не може заробляти на сім'ю („Я гнилий, я не можу на ногах триматися іноді...” [3, с. 45], „падлюка!” [3, с. 63]... „Я ... – дохлий, я не повинен жити” [3, с. 63]).

Персонажі ненавидять, зневажають себе, постійно перебувають у стані депресії, завдають собі болю самоприниженням, отримуючи від цього задоволення. Вони перебувають у дисгармонії і зі світом і з собою, бо не можуть зрозуміти себе, шукаючи вихід, намагаються утекти в релігію (Данько, Шурка) або створити власну теорію, яка б заперечувала існування Бога – джерела самогіпнозу й самозаспокоєння власної душі, примирення зі своїми гріхами через таїнство сповіді (Тарас): „О, все, все бачу, всю цю вашу цивілізацію, культуру, містицизми різні... Провели мені лінії: мати – божественну, цей падлюка – соціалістичну, той – третю, а я взяв та й підняв голову... І нічого нема... просто крейда й більше нічого” [3, с. 143].

Як відомо, „в осіб, які страждають на невроз, функціонування „Я” менш ефективно: над ним домінують деривати потягів й жорстокі захисні механізми” [15, с. 60]. Саме тому у свідомості персонажів виникає конфлікт між інстинктами (Воно) та совістю (Над-Я), що породжує комплекс провини за свою „ненормальність” (каяття за „гріх рукоблудія” (Тарас, Данько), нахили до мазохізму (Шурка), депресивний стан, який супроводжується „пригніченим настроєм, почуттям безнадійності, безпомічності, зневірою в собі, комплексом провини, самокритикою, втомлюваністю, зниженням сексуального потягу, безсонням” [15, с. 60].

Серед трьох персонажів, Данька, Шурки й Тараса, останній намагається заперечити існування моралі, совісті, Бога, але до кінця життя так і не звільняється від комплексу провини. Через неможливість подолати „гріх рукоблудія” стає агресивним, нервовим, що проявляється у рисах обличчя, постаті, поведінці: „Обличчя ... жовтобліде” [3, с. 9]; „погляд ... гарячий, нездоровий” [3, с. 137]; „очі каламутні... неспокійні... Usta ... виявляли щось не зовсім звичайне” [3, с. 9]. Нервовість зумовлювалася ще й патологічним безсонням, яке поступово виснажувало організм: „Я ж ні на хвилину не живу як усі! Надзвичайна істота. Я сплю з ватою в вухах та подушкою на голові. Моє власне дихання – такий шум для мене, що я готовий просто вбити себе, щоб не шуміти...” [3, с. 113]. „Коли хоч найменший шелест, не можу спати. Весь здригаюсь, внутрішньо так, знаєте..., і після того серце щемить-щемить... Я, певно, збожеволію” [3, с. 36]. „Я ненавиджу всіх людей до крові, до піни на вустах. Вони роблять шум... Я два роки не сплю...” [3, с. 114]. „Коли лежиш, голова важка, хвора, все спить, ніч, як вічність...” [3, с. 114]. У персонажа можна припустити розвиток неврастенії, важливою ознакою якої є специфічність головного болю: „неврастенічний шлем”, який з'являється у формі стискаючого голову обруча, „вата в голові” – відчуття тиску, сумбуру („тріщить, переливається вода”) [7, с. 25]. Так, у Тараса після нервового збудження „наступала „вата” – стан повної безсилості та млявої тупости” [3, с. 37]. „Здавалося, що під череп та в груди хтось напхав вати, і ні одна думка, ні одне почуття не могли поворухнутись. Це був знайомий стан, після якого мусило знову прийти підняття” [3, с. 38]. Персонаж починає виявляти ознаки аутизму, оскільки, за Е. Дюркгеймом, „створюючи навколо себе порожнечу, він створює її і в собі. Він може думати лише про порожнечу в душі й про ту тугу, яка є її наслідком” [6, с. 242].

Прагнучи заперечити через свої соціалістичні погляди існування Творця й душі, Тарас несвідомо почуває провину перед Ним, тому навмисно багато говорить про душу, смерть, моральність, гріх у глузливому тоні, насправді роблячи це через патологічний страх перед Богом. Тарас намагається витіснити зі свідомості думки про свою „ненормальність”, гріх „рукоблудія”, про те, що він патологічно боїться жінок і ніколи не вступав з ними у зв'язок, але боготворить Віру, яка стала для нього утіленням ідеальної, проте недосяжної жінки, образу, якому треба тільки

молитися: „Відчуваю, як щось гне мої коліна до землі, й хочеться впасти й молитися Вам, хочеться в дикому, славному, чадному екстазі цілувати стопи Ваших ніг..., Віро!” [3, с. 211]. Дізнавшись же про зв'язок коханої жінки з Петром, для якого вона була лише однією з багатьох, Тарас утратив смисл життя: „Хочу умочити моє перо в чорну піну страждання мого й встромити його в серце Ваше” [3, с. 145]. Щоб остаточно самопринизити себе й померти від огиди до життя („Рішуче нічого вже священного немає” [3, с. 216]), напівсвідомо згоджується на стосунки з проституткою, яка „за двадцять три копійки забрала й занесла з собою мою світову скорботу, мої замахи на поезію, забрала „священне”, і в мене вже нічого нема. От це ловко! От це добрий ляпас „вічний, єдино-головний” душі! Чудово!” [3, с. 217]. Цей епізод став каталізатором прогресуючого патологічного стану: від заклику до „обурення тіла проти душі” [3, с. 222], бо вважав, що тільки закони й табу суспільства згубно впливають на психіку людини, що все в житті – „наївна, страшна брехня!” [3, с. 249], до акту масового вбивства й самогубства: „Я зірвав авдиторію для того, щоб струснути вас жахом... На смерть та кров ви тільки вважаєте. Отже, говорю до вас кров'ю й смертю. Слухайте-ж!” [3, с. 248]. Е. Шнейдман, досліджуючи суїцидальну поведінку, зазначає, що „суїцид не є випадковою дією..., ніколи не буває безглуздим..., є рішенням проблеми..., кинутого кому-небудь виклику, виходом із труднощів, психологічної кризи чи нестерпної ситуації” [18, с. 354], „здійснюється в першу чергу через нереалізовані чи невдоволені потреби” [18, с. 354]. Персонаж підриває себе (але ж і інших!), бо більше не може терпіти психічний біль, зневіру й огиду до життя, самотність.

На відміну від Тараса Щербини, який під впливом зневіри й огиди до життя й людей, ненависті до себе за неврастенічну вдачу й неможливість боротися проти сексуального потягу, заперечив існування Бога й моралі, і, як наслідок, збожеволів і закінчив життя самогубством, Данько Заболотько через той же гріх „рукоблуддя” й через страх перед сифілісом, яким він заразився від проституток на Красноярській вулиці, впав у аскетизм, навіть містицизм, шукаючи рятунку від своєї „ненормальності” у Бога. Данько вважає себе „падлюкою” й „на все життя поганим” [1, с. 45] порівняно з іншими членами родини: „Ти (Петре. – А. Д.) можеш плювати на мене, що я ходив до проституток, але я... не міг ... інакше... У мене гріх рукоблуддя...” [1, с. 52]. Страх та почуття провини, пов'язані з мастурбаційною поведінкою, спричинили до психічного конфлікту між задоволенням сексуального потягу та совістю й системою заборон, що існують у патріархальній родині професора Заболотька, в якій заборонені „непристойні” теми й панує культ „шлунку” (батько, Петро) й „душі” (мати), а пристрастям немає місця. Ця „шлункова мораль” змусила Данька бунтувати, ходити до проституток, ховатися, боятися, що призвело до нервового зриву, а Тоню (приймну дитину) через нерозділене кохання до Петра кинутись у обійми Данька, а потім через венеричну хворобу піти до будинку розпусти. Марно борючись із сексуальним потягом, Данько постійно перебуває в істеричному й депресивному стані: „то ходить як приголомшливий, розгублений з заплаканими, червоними очима, то зненацька з'являється ... нахабство, незрозуміла злість на всіх...” [1, с. 23], нічого не їсть, спить на голих дошках й нікуди не виходить із хати..., „робить враження до нестями п'яної людини, побитої, згидженої, що сама не знає, що з нею й де вона” [1, с. 25]. Почуваючи себе негідником й пропашою людиною („А в мене сифіліс!” [1, с. 45]. „Я помру. Мені нічого не треба” [1, с. 47], „лікуватися не можу..., не маю сили волі... Я записався до клубу самогубців. Я – поганим ... на все життя” [1, с. 48]), персонаж переконує, що не хоче жити, постійно себе катує й принижує, починає патологічно залежати від нав'язливої думки про власну нечистоту („Коли я вчинив гріх, то перед людьми я вже нечистий навіки” [1, с. 68]). Але насправді це лише захист від страху перед смертю („Я вийшов (із клубу самогубців. – А. Д.) того, що стало страшно, і нема сили вбити себе. Страшно й жити, страшно й помирати. А головне – нема надії...” [1, с. 67]) й своєю безпомічністю перед хворобою („Я такий гідкий, що мене нудить од самого себе... Я читав, що це впливає на волю й на увесь організм. От я, наприклад, зовсім гублю тепер пам'ять, я не можу вчитися, нічого не розумію... І мені так нудно, усе таке гідке, важке, порожнє...” [1, с. 54]). Фактично це симптоми психічного виснаження: „відсутність концентрації уваги, ослаблення пам'яті, почуття розсіяності, відсутність інтересу до оточуючої дійсності” [7, с. 26].

Виходом із депресії, відчуженості й самотності стало звернення персонажа до Бога, однак, виснажений внутрішнім конфліктом між інстинктами й совістю, безвольний Данько підмінив віру в те, що „існує вищий розум, який надає високого сенсу людському існуванню, відкриває шанс прилучитися до безсмертя” [12, с. 103], містицизмом, вкотре підтвердивши тезу про те, що для наляканих людей віра – „це спосіб психологічної втечі від фруструючих обставин, віртуальне

забезпечення від загроз, що викликають страх” [12, с. 157], а не духовне просвітлення. Записавшись до гуртка „релігійних шукачів” [1, с. 72], Данько спромігся тільки на те, що став чужим „до всього життєвого...” [1, с. 88], „ще дужче схуд, зсохся...” [1, с. 127].

На відміну від Данька, який убачає в Богові рятунок від ворожого світу й комплексу вини за свою „ненормальність” й неповноцінність, хоча й не долає свою інакшість, бо переймається атрибутикою, а не смыслом, символом віри, Шурка отримує містичне задоволення від усвідомлення Божого покарання, яке проявляється у його нічних жахах, „сизих” снах й безсонних ночах, сповнених видіннями: „Вечорами Шурка лежав у себе в ліжку, довгий і вузький... Ширяли тіні, ворушились в кутках. А Шурка лежав з розкритими очима, в яких світилось жахливе раювання” [2, с. 124]. „Сей присмерк, ладан, яскраво-блискучі очі – немов вдивляються в щось невидне..., сей дивний збіг сну з дійсністю” [2, с. 121]. Його фанатична віра є певною мірою парадоксальною, бо він, як і Тарас, був соціалістом, і свідчить швидше про те, що персонаж намагається захиститися від невротичного страху перед самим же Богом і перед своїми нахилами до мазохізму, які він не стільки усвідомлює, скільки відчуває: „Шурка ... почував дивну, владну, солодку в злості силу сього голосу (Таниного. – А. Д.). Від нього росла тепла безвольність, яка переходила в пекучий, божевільний, нестриманий потяг до її ніг. Тягнуло упасти і поставити міцну її ногу на потилицю і каблук до крові крутити його, душити до гострого колючого болю в хребтовому мозку, до тремтючого, рухливого морозу на шкірі черепа... Тупа втома тягла його до сну, [2, с. 42]. „Починалася млість...” [2, с. 43].

Ще З. Фройд пояснював явище мазохізму в дуалістичній парі з садизмом як „два чудових приклади злиття обох видів потягів – Еросу й агресії [16, с. 111], бо „агресивні потяги ніколи не існують самі по собі, а завжди сполучені з еротичними” [16, с. 114]. „Мазохізм являє собою садизм, звернений проти власного Я... Сутність процесу становить зміну об’єкта при незмінності мети” [16, с. 132] – потреба агресії. Для Шурки це – „темна муть” й „сизі сні” [2, с. 43], „усмішка раба, що цілує ногу пана, який вдарив нею йому по обличчю” [2, с. 219]; „тьмянний, гнилий погляд” [2, с. 219]; „жалка зігнутість, потирання рук” [2, с. 219]. Шурці приємно себе принижувати (риси морального мазохізму), він отримує задоволення й від фізичного болю, завданого Аннет, яка своєю садистською поведінкою щодо нього (б’є по щоках, споює, затягує в секту сатаністів, маючи над ним необмежену владу гидким паролем „Moulin Rouge”), але цим вивільняє його справжні бажання й пристрасті.

Персонаж перебуває у стані неврозу, спричиненим, на нашу думку „негативом перверзії” (за З. Фройдом) [17, с. 145]. А. Кемпинські зазначає, що „кожен невроз супроводжує страждання й знижений настрій, переслідують злі думки й фобії” [7, с. 106], „невротична печаль часто поєднується зі схованою агресією” [7, с. 108]. „Сні при неврозах часто кошмарні” [7, с. 108]. Так, Шурку майже щоночі переслідують „сизі сні”: „Могли снитися найпростіші речі – щітка для чищення чобіт, мужик з возом сіна, обдерта кицька, яка обережно крадеться тином, прочитаний лист, залізо, – все це кінчалось недоречним жахом, який стискав груди і морозив” [2, с. 43]. Урятувати від жаху персонажа може тільки його наречена Таня, під впливом якої „Шурка ... лагідний і „прозора ясний” [2, с. 61], „весь променисто радісно засяє і як дитина візьме її руку, притулить до серця і, видно, не лячно йому нічого, гарно йому, затишно. І в очі заирне віддано, ніжно, побожно” [2, с. 124].

Наречену Таню Шурка, як і Тарас, сприймає як ідеальну жінку, образ, на який треба молитися, що не дозволяє мати з нею інших стосунків. Проте, дізнавшись про кохання Тані до Хоми, Шурка привселюдно ображає її, виставляє на посміховище, але, не змігши пробачити собі паплюження недоторканного образу, божеволіє, і, як наслідок, закінчує життя самогубством: „Очі її (Тані. – А. Д.) зустрілися з виряченими тьмяними очима Шурки, який рівно витягнувся в кутку за умивальником...” [2, с. 257]. Персонаж не зміг подолати мазохістичні нахили й несвідоме прагнення до смерті, яке стало втечею від психічного болю й панічного жаху перед життям.

Отже, у статті ми зробили спробу на матеріалі романів В. Винниченка „Заповіт батьків”, „Рівновага”, „Чесність з собою” назвати причини й проаналізувати суїцидальну поведінку персонажів Шурки, Тараса й Данька, яка (поведінка) супроводжується нервовими зривами, незрозумілими психічними станами („вата”, „сизі сні”, „темна муть”), вибухами гніву, істерією, агресією й аутоагресією (мазохістичні нахили), нав’язливими думками, фобіями й водночас апатією, зневагою до себе й оточуючих, аскетизмом через неможливість подолати сексуальний потяг і страх перед жінками (Тарас, Данько), мазохістичні нахили (Шурка), що обертається комплексом неповноцінності, „провини” перед Богом і містицизмом, у якому персонажі убачають єдиний захист від несвідомих потягів. Відчуваючи свою слабкість і неможливість протистояти

сексуальному потягу, вони сповнюються невротичним страхом перед життям, самоізолюються, почувають себе беззахисними й нещасними. Єдиним виходом із абсурдного світу для одних стало аскетичне життя, відірване від усього життєвого, – своєрідна тілесна смерть (Данько), а для інших, у супереч догмам християнства про самогубство як найстрашнішим гріх, смерть фізична й духовна (Шурка й Тарас).

Такий напрям дослідження романістики В. Винниченка вважаємо перспективним, оскільки він уможливує відчитування глибинних елементів поведінкової моделі персонажів.

Література

1. Винниченко В. Твори. – Т. XXII : Заповіт батьків. Роман / В. Винниченко ; до друк. збір. Т. Черкаський. – Х. : Рух, 1928. – 201 с.
2. Винниченко В. Твори. – вид. друге. Том VI : Рівновага (Роман з життя емігрантів). Роман / В. Винниченко. – К. ; Відень : Дзвін, з друк. А. Гольцгавзена у Відні, 1919. – 274 с.
3. Винниченко В. Твори. – вид. друге. Том XVI : Чесність з собою. Роман / В. Винниченко. – Х. : Рух, 1928. – 239, [1] с.
4. Винниченко В. Щоденник : в 2 т. – Т. 1 : 1911-1920. / Володимир Винниченко ; ред., вст. ст. і прим. Григорія Костюка. – Едмонтон-Нью-Йорк : Вид. Канад. Ін-ту Укр. студій Комісії УВАН у США для вивч. і публік. спадщ. В. Винниченка, 1980. – 499 с.
5. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Тамара Гундорова. – Львів : Літопис, 1997. – 299 с.
6. Дюркгейм Э. Самоубийство / Эмиль Дюркгейм // Суицидология : прошлое и настоящее : проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах / [сост. А. Н. Моховиков ; пер. О. Ю. Донец, А. Н. Моховиков, О. В. Рышковская и др.]. – М. : Когито-Центр, 2001. – С. 239-255.
7. Кемпински А. Психопатология неврозов / Антони Кемпински ; [пер. с польск. д-р мед. наук Евгения Квятковска ; ред. Зофья Михалик]. – Варшава : Польск. мед. изд-во, 1975. – 394 с.
8. Кошова І. Перемога „того, що більше за нас”. Роман Володимира Винниченка „Записки Кирпатого Мефістофеля” у світлі фрейдівської теорії сексуальності / Інна Кошова // Винниченкознавчі зошити / [відп. ред. В. П. Хархун ; гол. ред. ради О. Г. Ковальчук]. – Ніжин : НДУ, 2005. – Вип. 2. – С. 62-69.
9. Кошова І. „Конкордизм” Володимира Винниченка. Шлях до побудови щастя / Інна Кошова // Наук. зап. Кіровоград. держ. пед. ун-т. ім. В. Винниченка. Сер. : Філол. науки (укр. літ-во). – 2000. – Вип. 27. – С. 123-131.
10. Кошова І. Проблема статі у романах Володимира Винниченка 1911 – 1916 рр. : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література” / Кошова Інна Олексіївна. – К., 2002. – 20 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.lib.ua-ru.net/inode/5367.html>
11. Маслоу А. Мотивация и личность. – 3-е изд. / Абрахам Маслоу ; [пер. с англ. Т. Гутман, Н. Мухина ; ред. Е. Строганова]. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с. – (Сер. : „Мастера психологии”). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://webreading.ru/sei/sci/psychology/abraham-maslou-motivaciya_i_lichnost.html
12. Москалец В. Психология религии : посіб. / В. П. Москалец ; [ред. К. С. Мусієнко]. – К. : Академвидав, 2004. – 240 с.
13. Панченко В. Будинок з химерами. Творчість Володимира Винниченка 1900 – 1920 рр. у європейському літературному контексті / Володимир Панченко. – Кіровоград, 1998. – 272 с.
14. Панченко В. Магічний кристал. Сторінки історії українського письменства / Володимир Панченко. – Кіровоград, 1995. – 236 с.
15. Психоаналитические термины и понятия : словарь / под ред. Барнесса Мура и Бернарда Файте ; пер. с англ. А. Боковинова, И. Гриншпуна, А. Фильца ; под ред. А. Боковинова, М. Ромашкевича. – М. : Класс, 2000. – 298, [1] с. – (Библиотека психологи и психотерапии, вып. 79.).
16. Фрейд З. Влечения и их судьба / Фрейд З. ; [ред. Ю. Кушлиенко, И. Бухалов]. – М. : ЭКСМО-ПРЕСС, 1999. – 428, [1] с. – (Сер. : Антология мудрости).
17. Фрейд З. Три очерка по теории сексуальности / З. Фрейд // Психология бессознательного : сб. пр. / З. Фрейд ; сост., научн. ред., авт. вст. ст. М. Г. Ярошевский ; [зав. ред. Н. П. Семейкин]. – М. : Просвещение, 1990. – С. 123-199.
18. Шнейдман Э. Десять общих черт самоубийств и их значение для психотерапии / Эдвин Шнейдман // Суицидология : прошлое и настоящее : проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах / [сост. А. Н. Моховиков ; пер. О. Ю. Донец, А. Н. Моховиков, О. В. Рышковская и др.]. – М. : Когито-Центр, 2001. – С. 353-359.
19. Штупун О. Функціональне оприявлення категорій танатосу та еросу в художній практиці В. Винниченка / Олена Штупун // Винниченкознавчі зошити / [відп. ред. Н. І. Михальчук ; гол. ред. ради О. Г. Ковальчук]. – Ніжин : НДУ, 2007. – Вип. 3. – С. 93-101.